

**„A byly knihy, knihy, ach,
jež změnily tě v tepech míznicích“
Několik poznámek k Holanově četbě**

ALENA PETRUŽELKOVÁ

Vladimír Holan četbě věnoval nejen mnoho času, ale i mimořádnou pozornost. Četl systematicky knihy z nejrůznějších oborů, jak je patrné nejen ze skladby jeho knihovny (srov. Petruželková 2001: 102), ale i z písemných dokladů, dochovaných v jeho korespondenci. Svědčí o tom i níže doložený výskyt slov: *kniha, knihovna, stránka, text, čtenář, četba* v Holanově básnickém díle (mimo jiné ve sbírkách *Kamení, přicházíš...*, *Lemuria, První testament, Bez názvu, Na postupu*):

Nikdy nevíme, jaký stav sevřel nebo uvolnil toho, kdo přistupuje k *četbě*; jaký křišťál blahého soustředění, jaký temný kámen rozjímání položí na *stránku*, a to tak, že před ním zůstane déle rozevřena; jaký dech chudoby, hodnotící a třífivé pozornosti, omrzlosti nebo vzrušení naopak stránky rozvane.

(Holan 1968b: 110, kurziva A. P.)

Jsme v *knihovně*... A Meluzína
hrá roštový part k číši vína
(Holan 1970: 54)

A byly *knihy*, knihy, ach,
jež změnily tě v tepech míznicích.
Starověk žalů jimi táh,
fotony kouzel sršely z nich –¹
(tamtéž: 70)

1] Pro srovnání uvádím Holanův výpisek z četby, týkající se stejného tématu. Meredith: „A má-li *čtenář* (což tak málokdo má) vášnivě zaujetí, bez něhož nelze rozumět legendě a nápisu na lidském čele, jestliže není (jako velká většina) hluš-

Však ztracen být a vydržet
a lůnu mít už v *knize*, ale noc teprve ve čtení,
nevědět konce ani kraje sebe,
ne být sám, však ztracen být,
toť jako kdyby vlastní a nějaká cizí bolest
zrodily třetí srdce...
(Holan 1968a: 146)

Ó *knih*o napětí a tlaku!
[...]
Co my však, *knih*o!... Havran klová
sráz vykřičníků, jež tě vzněcují
nejdelší nocí v roce slova,
kde kopec kopcuje a věci věcují!
(Holan 1965: 177)

Vakát

Intelekt přejdi z žáru bytí
v podzimní mrazík,
aby jak hrozen zesládly ti
báseň i jazyk.
(Holan 1968a: 43)

Tak jako v *knihách*: lůna,
podzim a jeleni.
Tichounce ťuká žluna,
proč nelze bylo zeleni.
(tamtéž: 49)

ší než hrob pro každý hluboký tón, který vzdechem se ozývá (vzhůru) z Delfských propastí lidského života, pozná, že uchvácení životem (nebo něco, co přibližně zasluží tohoto jména) nevzniká leč jako dokonalá hudba, hudba Mozartova nebo Beethovenova, splýváním mohutných a hrozných disonancí s jemnými souzvuky. Tyto prvky nepůsobí kontrastem, ani vzájemným...“

Glosy a výpisky z četby

Knihovna Vladimíra Holana není úplná, zachovala se jen její část (2 500 svazků), z dochovaných seznamů knih v Holanově pozůstalosti a z korespondence – nejen s blízkými přáteli: spisovateli a nakladateli – je zřejmé, že básník jich přečetl mnohonásobně větší množství:

F. Hrubín Holanovi 21. 5. 1943: „mám pro tebe připraveny tyto knihy – L. Kuba: *Cesty za slovanskou písní I–II*, *Dopisy L. Janáčka A. Rektorysovi*, A. Šebestová: *Lidské dokumenty*, Žilka: *Dějiny světového náboženství*, Hrozný: *V říši půlměsíce*, Hanstein: *V říši Inků*, mnohé z tebou žádaných knih jsou nepůjčovatelné – Bergson.“ J. Palivec Holanovi 4. 11. 1938: „posílám ti Bartošovu knížku *Lid a národ*“. J. Pohořelý Holanovi posílá 18. 4. 1942 L. Klímu, *Boj o vše*. J. V. Pojer posílá 5. 10. 1939 Claudela (*Rozhovory o životě a smrti*), Villierse (*Kruté povídky*), v listopadu pošle Mörikovu pohádku; 7. 2. 1942 posílá Bertranda, Unamuna (*Španělské eseje*), *Čajové květy*; 27. 8. 1945 *Gilgameše*, Yeatse (*Básně*), *Keltské pověsti*. Rozehnal Holanovi 15. 5. 1944: „Solovjeva jsem dostal v pořádku zpět.“ H. Vendyšová Holanovi: „rád byste si přečetl *Vlastní životopis L. Klímy*. Posílám jej.“ V. Vokolek Holanovi 6. 9. 1960 k dopisu přikládá: „Belloc: *Marie Antoinetta*.“ S. Zedníček Holanovi 18. 7. 1960 zasílá Veresajeva, 4. 8. 1958 Vrchlického. T. Wilden Holanovi 23. 11. 1955 doporučuje Zeyerovy *Nové básně*, zejména báseň *Na Sinaji*.

Kromě knih zasílaných Holanovi na objednávku jsou v korespondenci uvedeny také ty, které pisatel přeložil a Holanovi poslal – A. Přidal 11. 12. 1963 posílá *Agadir* Artura Lundkvista, J. Zábrana 16. 3. 1976 Buninovy povídky *Pozdní hodina*, H. Žantovská 15. 5. 1946 *Portugalské listy*.

Dva sešity s výpisky z četby, pomineme-li útržky papírů, jeden formátu A5 s názvem *Ignoramus, ignorabimus* (189 nečíslovaných stran) a druhý formátu A4, bez názvu (50 nečíslovaných stran) se jen okrajově překrývají s tituly knih z Holanovy osobní knihovny.²

2] Úryvky z Holanových sešitů a z korespondence tiskneme v autentické podobě (týká se to i názvů publikací a psaní jmen), pouze doplňujeme uvozovky u citací z vypisovaných autorů.

Co mají výpisky z četby a Holanovy glosy v knihách společného? Svědčí o oblastech básníkovy zájmu, jsou inspiračním zdrojem pro vlastní psaní³. Liší se uvedením data (glosy jsou často datovány), identifikací titulů knih, účelem a informacemi.

Výjimečně připojená datace k výpiskům z četby nám neumožňuje udělat si přesnou představu o tom, kdy záznamy vznikaly. Lze ale říci, že to bylo mezi rokem 1944 a 1948.⁴

Zatímco glosy se vztahují ke konkrétním titulům knih, ve výpiscích v sešitech Holan tituly knih až na výjimky neuvádí (viz Příloha).

Glosování v knihách nám poskytuje mnohem přesnější představu o tom, proč označená místa Holan glosoval. Výpisky v sešitech podávají informace o tom, co Holana zaujalo – a lze z nich hypoteticky konstruovat souvislost mezi citovanými texty a jeho básněmi.⁵

3] Ve srovnávacím rejstříku (viz Příloha) je kurzivou uvedeno několik příkladů stran z *Lemurů*, které se shodují s citovaným místem ve výpiscích z četby.

4] Balzac: „Uprchl ze sociálního života s nutností, jako veliký hříšník vyhledává kláštera.“

V! H! 1948!

F. Lexa: „...zlý duch mající svůj nos sebou a obličej obrácený nazad...“

dodatečně dnes 28. 2. 1946 mne napadá, abych toho užil při tradici! (V. H!!!!)

Z *Českého lidu*: „Na Veliký pátek před východem slunce říkají lidé v zahradě, aby nedostali zimnici: Pilát píše, jen se celý svět třese.“

Úřednictvo čili mor! napadlo mne dnes 28. 2. 46 Moje V. H.!!

Demokritos: „Není nic, jen atomy a prázdný prostor, vše ostatní je domněnka.“

Ale v Hirošimě krutou skutečností jsou stíny. V. H. 22. 10. 47

Eckhart: „Jestliže z Boha něco poznáš, tu věz, že ničím takovým není. A když přece jenom z něho něco ‚poznáš‘, přijdeš do stavu ‚zvířete‘.“

Viz – v bibli při problému Mojžíše rohatého! (což mne napadlo 23. X. 1944!):

„Neboť co jest prosto poznání u tvorů, tj. v nich zvířecí. Nechčeš-li tedy klesnout ke zvířeti, nepoznej nic z boha, který nikdy nemůže ti být oznámen.“

5] Uvádím dva příklady (viz též Petruželková 2000). Týkají se glos v bibli a dvou básní ze sbírky *Na postupu*, které mají přímou souvislost s čteným textem a Holanovou glosou. – 1Kr 22,11: „Udělal sobě také Sedeciáš Syn Chanaanův rohy železné“ – poznámka V. H.: Mojžíš. Srovnej úryvek ze stejnojmenné básně: „Kdo mluvil s bohem a mluvití chtěl potom s lidem, / rohatý musil být...“ (Holan 1968a: 282). – Ex 20,21: „Mojžíš pak přistoupil k mrákotě, v kteréž byl Bůh.“ – Poznámka V. H.: ...v ohni, v mrákotě, mlze, tmě, oponě (V. H!) a kdyby ho zahlédl, tak leda záda (V. H!). Srovnej báseň Kdekoliv II: „Ano, je psáno, že nikdo neužrjí Boha živ. / Šetří nás tedy, když bydlí v mrákotě, / v ohni, v mlze, v oblaku, ve větru / a když chodí v oponách a v budoucnosti... // I svatí zahlédli jen jeho hřbet“ (Holan 1968a: 281).

Glosy jsou významným zdrojem informací o Holanově vztahu ke společenskopolitickým událostem. Zatímco v básnickém díle se jedná o básnické reflexe, v glosách je často obsažen bezprostřední Holanův komentář k aktuální události⁶.

Výpisky z četby

Ve výpiscích z četby lze sledovat jejich obsahovou stránku (témata) a evidovat výskyt a četnost autorů.

Uvádím výběr z témat, jež se ve výpiscích z četby často opakují a jsou shodná se základními tématy, vyskytujícími se v Holanových básních:

bolest

Bloy: „Jsem příliš krásná, abych byla milována, praví *Bolest*.“

Gide: „Zajisté slovo *Hoře* je velmi slabé, aby vyjádřilo nesnesitelné sklíčenosti, kterým jsem podléhal po všechen čas...“

Bossuet: „Mezi největšími *bolestmi* jest ještě možno nalézt radost...“

čas

Symons: „Něco musilo být vykonáno za vteřinu, a celá věčnost minula.“

samota (jako podmínka k psaní i jako opuštěnost)

Thomas de Quincey: „Nikdo již nikdy nerozvine schopnosti svého Ducha, kdo nepostaví *samotu* v šach svému životu. Kolik *samoty*, tolik moci.“

Rousseau: „Veškeré veliké vášně se vytvářejí v *samotě*; nenajdeme jich ve velikém světě, kde nižádný předmět nemá kdy, aby způsobil hluboký dojem, kde množství zálibných předmětů oslabuje sílu citů. Takový stav je též přiměřenější mé těžkomyslnosti.“

Symons: „Píši, abych si přimyslel druha...“

6] Naděžda Melniková-Papoušková: *A. A. Blok. Poslední dny carské vlády*, Praha, Plamja 1925:

Poznámka V. H.: 107 – smrt, 114 – 7. 8. 1943. Rossija! 132 – komunismus, 133 – Můj případ *Dík Sovětskému svazu, Panychida*, na obálce – Evropa 115!, 108!, 90, 133.

umění

Leonardo da Vinci: „Kdo se domnívá, že účelem *umění* je napodobiti přírodu, nenamaluje nic trvalého; neboť příroda žije.“

Cézanne: „Příroda je stále táž, ale z toho, co spatřujeme, nic nemá trvání. Vaše *umění* má jí propůjčiti záchvěv jejího živelného trvání, má podat obraz všech jejích proměn. Má nám dát pocítit její věčnost. Co se za ní skrývá? Snad nic – snad vše. Chápete, vše! A já spojuji její tápající ruce...“

Cocteau: „Malíř neučiní své dílo životní, myslí-li na život celku, k němuž směřují jednotlivé tahy, nýbrž vidí-li svůj tah, při průběhu od jednoho konce ke druhému, v nebezpečí smrti.“

Cocteau: „Každé dílo vyvěrá z intimní tragédie, jejíž výsledkem je síla ticha.“

Cocteau: „Sníh se stává okamžitě mramorem v rukou předurčených.“

Péladan: „Jest oko umělecké a oko psychologické, s těma očima se člověk nerodí, ty si vytvoří.“

poezie

Rilke: „Byl to básník a nenáviděl věcí a slov jen přibližných, nebo snad mu šlo jen o pravdu...“

Yeats: „Ačkoli jsem tyto příběhy psal v různých dobách a rozdíl- ně a bez určitého plánu, mají jedno téma: Boj řádu duchovního s přirozeným.“

Mallarmée: „Verš je jen dokonalým, širým, ryzím slovem, jakýmsi zbožněním síly, tkvícím ve slovech. A pak: člověk nepůsobí jen proneseným slovem, dílem. Člověk především a nejvíce působí příkladem svého života: že ještě žije, že ještě nezešílel, že si ještě nesáhl na život, ba že ještě tvoří...“

Březina Gise Pickové-Saudkové: „...forma (která bývá často výrazem právě nedostatku jakékoli formy).“

hudba

Sv. Tomáš Akvinský: „Zaujímá prvé místo mezi svobodnými uměními a jest nejušlechtlejší mezi lidskými vědami (hudba).“

láska

Mandelštam: „...je snazší pozdvihnouti kámen, než pronést slovo:
Láska.“

Péladan: „Toť dávatí někomu jinému přednost před sebou samým
a obětovati mu i svou lásku...“

absolutno

Péladan: „Dvojí odlesk absolutna: myšlenka a milosrdenství.“

relativita skutečnosti

Conrad: „V událostech tají se vlastnosti různou myslí různě nebo
i stejnou myslí v různých dobách rozdílně chápané.“

Rilke: „Představit si nelze nic na světě, ani to nejmenší! Vše je
složeno z tolika jedinečných podrobností, jichž nelze se dohadovatí.
V představách přes ně přecházíme a nepozorujeme, jak jsme
rychlí, že chybějící. Skutečnosti však jsou pomalé a nepopsatelně
podrobné.“

noc

Apollinaire: „Noc, přikrytá otevřenýma očima.“

podezíravost

Péladan: „Moc nad sebou samým, ta královská hrdost, neznámá
králům a připadá Stylistům idey...“

etnografie

Gide: „Ze středního Konga: zvyk, který žádal, aby každý nemocný,
který se již počal uzdravovati, okamžitě změnil jméno.“

Muzejník 1858: „Bouři, která [...] 12. září 1839 v šířce ostrova Haiti,
táhla na sever až k Salvadoru se silným vybočením na západ,
známe z deníků 21 lodí tak zevrubně, že mohla nakreslena býti
mapa jejího běhu.“

Lodní deníky, jichž se užívalo k studiu větrů a bouří.“

Tematické oblasti a spisovatelé v deníku *Ignoramus, ignorabimus*

Z rejstříku – zde v Příloze – je patrné, že ve středu Holanova čtenářského zájmu v tomto období (čtyřicátá léta) byla francouzská literatura (34 autorů), zejména poezie. Kromě bohatě zastoupené angloamerické literatury (18), filozofie (19), antické literatury (23) a ruské literatury (24) jsou v tomto deníku záznamy týkající se německé literatury (12), literatury o umění (11), mystiky (11), historie a etnografie (9), české literatury (9), životopisů (5), renesanční literatury (5), teologie (4), eposů (4), vědy (2) a dobrodružné literatury (2).

Na závěr uvádím dva hypotetické příklady inspirace četbou: Simonides (srov. Holan 1968b: 143–144). „Tyto jednotlivé protivy současně existující jsou spojovány a vyrovnávány harmonií. Harmonie je tudíž stejně důležitá součástka podstaty bytí jako číslo. Stejně jako ono, i harmonie je všude, a jí jest vše utvářeno v zákonitý kosmos. Každé číslo mělo i svůj symbolický význam. Tak jednička krom toho, že byla nejdokonalejším číslem, v geometrii pak bodem, byla též pokládána za rovnu věčnému ohni, kol něhož krouží hvězdné sféry. Věčný oheň je uprostřed, nejbližší kolem něho krouží země a právě naproti ní ve stejné vzdálenosti a v stejné rovině je protizemě.⁷ Pak přijdou měsíc, slunce a pět planet v různých vzdálenostech. Protizemě, jíž nikdy nevidíme, protože se stále pohybuje na opačné straně věčného ohně stejnou rychlostí jako naše země, byla sem zařaděna jen z toho důvodu, aby i kosmos svým uspořádáním odpovídal soustavě dekadické.“ (Viz Příloha.) Maillol: „Co hledám, je objem ve vzduchu⁸ (le volume dans l'aire).“ (Viz Příloha.)

7] Srov. báseň Vidění: „Ten, kdo jde k Bohu a zřekl se už všeho vezdejšího, / najde nakonec protizem. / A ten, kdo se vrací z Boha, bohatý zas vším, / potkává znovu člověka...“ (Holan 1968a: 178).

8] K Holanovu údivu nad hlasem, který nelze vidět, srov. verše z Noci s Hamletem: „Ó *vidět* lidský hlas, *vidět* jej aspoň jednou, / když *toto* řekne!“ (Holan 1980: 181).

Příloha – rejstřík ke čtenářskému deníku *Ignoramus, ignorabimus*

Ve srovnávacím jmenném rejstříku je na prvním místě jméno autora uvedeného v deníku, na druhém místě je název knihy, pokud je uveden, následuje strana v závorce, na které se citát nachází. Za závorkou pokračují tituly nebo počet titulů knih téhož autora z Holanovy osobní knihovny, slovo poznámky znamená, že v uvedené knize jsou Holanovy glosy, na posledním místě je uvedeno místo v Holanově básnickém díle, s nímž záznam v deníku souvisí.

Akvinský, T. (38) O bytí a bytnosti
Al Fared, O. (51)
Aldanov, M. A., Záhada Tolstého (53)
Aldrich, T. B. (6)
Altán (46)
Anaxagoras (58)
Anaximandros (8)
Andersen, Ch. (35)
Anokides (14)
Aristofanes, Jezdci (43), Lysistrate, Mír, Ženský sněm, Plutus
Arseňjev, V. K., D. Uzala (57)
Aul, J. (46)
Aurevilly, B. de (5) Nemožná láska, Hannibalův prsten, Básně, Amaidée, Zapomenuté rytmy
Baratynskij, J. A. (43)
Baudelaire, Ch. (8, 30), 9 titulů
Benda, J. (25), Zrada vzdělců; poznámky
Berďajev, N. (29)
Berlioz, H. (57), Paměti
Bible (47/48), 4 exempláře; poznámky (podrobně viz poznámka 5)
Bistámí (46)
Blake, W. (41), Snoubení nebe a pekla
Bloy, L. (54), 8 titulů; poznámky
Boccaccio, G. (41)
Bogatyrev, P. G. (57)
Bohr, N. (55)
Bouslls (15)
Bragga, D. (59), O povaze věcí; poznámky
Breton, A. (17), Nadja, Co je surrealismus?; poznámky
Brjusov, N. (36)
Brunschwig (55)
Březina, O. (35, 38), z dopisu G. Saudkové, 5 sbírek; poznámky
Burckhardt, J. (41), Kultura renesanční doby v Itálii; poznámky
Burljuk, V. (25)
Casnati (18)
Cézanne, P. (14, 21), Listy – Paul Cézanne, Emile Zola
Cicvárek, R. (53)
Cinthio (41)
Claudel, P. (39), 10 titulů; poznámky

Cocteau, J. (21), Lidský hlas, Tomáš lhář
Coleridge, S. T. (36), Skládání o starém námořníku, Christabel, Kublaj
Chán, Píseň o starém námořníku
Cowell, H. (57)
Čechov, A. P. (61), 13 titulů
Český lid (58)
d'Ancourt, G. (7)
d'Aurevilly, J. B. (5,7), 5 titulů
d'Ors, E. (18)
da Vinci, L. (1–3, 22, 53)
Dalí, S. (17)
Dalton, H. (57)
Dante, A. (13, 21), 4 tituly
Dareios-Herodotos (12)
David-Neelová, A. (53)
de Retz (29)
de Tracy, D. (30)
de Balzac, H. (8), 13 titulů
Delacroix, E. (37), Deník, E. Delacroix
Deml, J. (38), 23 titulů
Demokritos (56)
Dermée, P. (17)
Dickens, Ch., Oliver Twist (49)
Diderot, D. (30), 4 tituly
Dionysius (47)
Dratvová, A. (59)
Duvernois, H. (37)
Dvořák, R., Čína (50), Číňana Konfucia život a nauka, Čína
Džámíí (53)
Eckhart (15, 47), Mystické učení mistra Eckharta z Hochheimu
Eliáš, O. (46)
Eliéser (46)
Eldridge, P. (20)
Eherton, P., První přes Everest (vyšlo 1933) (54)
Euénos (11)
Euripides (42), 10 titulů
Fait, E. (51)
Fargue, L. P. (37), Banalité
Feuerbach, L. (18)
Filon, A., Dějiny anglické literatury (61)
Folignská, A. (49)
Galilei, G. (25)
German, P. (44)
Gide, A. (5, 32, 63), 6 titulů; poznámky
Giraudoux, J. (35, 39), Zuzanka a Tichý oceán
Goethe, J. W. (18, 19, 21, 23, 25, 27, 32, 38), 16 titulů; poznámky
Goriely, B. (45)
Gourmont, R. de (21)
Griaule, M. (42)
Guérin, G. M. (20), Svatá Terezie
Gütersloh (28)

Haldane, J. B. (57)
 Halliburton, R. (39)
 Hamman, J. (44)
 Hanstein, O. von (62) Inkové, Říše Inků a její kultura
 Hardy, T. (45), Drobné ironie života, Neblahý Juda, Tess z d'Urbervillů
 Hasištejnský, B. (6), Putování k svatému hrobu
 Hebbel, F. (22)
 Hedin, S. A., Tibet, (50)
 Herodotos (12), 6 titulů
 Hippokrates (8)
 Holas, M. (40)
 Hölderlin, F. (28), Torzo odkazu, Hölderlin a Diotima; poznámky
 Hostinský, O. (19)
 Chateaubriand, F. R. (35)
 Chlebnikov, V. (40)
 Ingres, J. A. (14)
 Ivanov, V. (25)
 Jan z Kříže (44), 4 tituly; poznámky
 Janáček, L. (53), Dopisy Leoše Janáčka Artuši Rektorysovi, Janáček
 ve vzpomínkách a dopisech
 Jecíra (46)
 Johnson, B. (7)
 Jouve, J. P. (34), 4 tituly; poznámky
 Joyce, J. (6, 40), Odysseus, Dubliňané; poznámky
 Kalevala (27), Kalevala
 Kanteletar (21), Kanteletar
 Karaule, J. (41)
 Key, E. (34)
 Kierkegaard, S. (6, 26, 37, 43), 4 tituly; poznámky
 Kleist, H. von (19), 4 tituly
 Konfucius (51)
 Korolenko, V. (16), 4 tituly
 Kosmas (16), Kosmova kronika česká
 Král, J. (16), Nálezy Schliemannovy v Tyrynthě a Mykénách, O tanci
 antickém
 Kručonych (28, 40)
 Kusikov, A. (25)
 La Fayette (18) = *Lemuria*, s. 148
 Landauer, G. (18)
 Larbaud, V. (38), Les poésies de A. O. Barnabooth
 Lenin, V. I. (17)
 Leonov, L. (18, 54)
 Lermontov, N. J. (23, 34, 38, 43), 14 titulů; poznámky
 Leskov, N. S. (46), 5 titulů
 Lexa, J. (61), 8 titulů, poznámky
 Lichtenberg, G. (22), Myšlenky o sobě, Myšlenky filosofické, Myšlenky
 psychologické, Večery při svíče; poznámky
 Loeb, J. (55)
 Loukotka, Č., Náboženství Indiánů (61)
 Louys, P. (8)
 Ludwig, E., U starého Edisona, časopis (60), Goethe

Macaulay, T. B. (23), John Hampden, Lord Clive
 Mahabharatam (45, 62)
 Maillol (14, 21)
 Majakovskij, V. (38), Flétna páteř
 Major, E. (54)
 Mallarmée, S. (16, 17, 30, 37), Souhlas noci, Poezie
 Malraux, A. (7, 37), 9 titulů; poznámky
 Mandelštam, O. (23)
 Maritain, J. (17), Vybrané stati filosofické; poznámky
 Mazarin (63)
 Meredith, G. (5,6), 3 tituly
 Michelangelo, B. (7, 54), Skrytý Michelangelo, Báseň Michela Angela
 Milton, J. (37), Ráj opět nabytý, Ztracený ráj; poznámky, Areopagitika
 Montaigne, M. de (15, 25, 35, 36)
 Montesquieu, Ch., O duchu zákonů (23), Chrám gnídný, Perské listy;
 poznámky
 Moréas, J. (19)
 Murry, J. M. (26)
 Nestorův letopis (27)
 Niederle, L., Moravské Slovensko (58)
 Novalis (37), Sajští učenníci
 Novotný, F. (14), Gymnasion, Řeční básníci doby hellenistické; poznámky
 Nuptiale (desky)
 Oberpfalzer, F. (59)
 Ogněv, N. (27)
 Pannwitz, R. (37)
 Parmenides (12)
 Pascal, B. (4), Myšlenky; poznámky
 Pasternak, B. (23), Vznešená nemoc, Lyrika; poznámky
 Pausanias (18)
 Pecka, D. (55)
 Péguy, Ch. (38)
 Perret, A. (54, 57)
 Perrin, J. P. (58)
 Petrarca, F. (43)
 Picasso, P. (21), Pablo Picasso
 Pindaros (8,9)
 Platon (14), 18 titulů; poznámky = *Lemuria*, s. 244
 Poincaré, R. (56, 58)
 Polák, Z. (16)
 Potocká, A. (33)
 Praxilla (8)
 Proudhon (29)
 Průšek, J., Sestra moje Čína (48), 3 tituly; poznámky
 Psichari, E. (28)
 Ptolemaios (11, 55)
 Pudovkin, V. I. (27) = *Lemuria*, s. 167
 Puchmajer, A. (4), Sebrané básně
 Purkyně, K. (14)
 Puškin, A. S. (21), 8 titulů; poznámky
 Pyle, E. (62)

Quincey, T. de (3)
Racine, J. (17), 3 tituly
Rivaroh (28)
Remízov, A. (61), Pátá jizva, Křížové sestry
Renan, E. (30, 32)
Renéville, A. R. (20)
Rijnhartová, S., Tibet (Mezi tibetskými mnichy vyšlo v časopise
Země-Lidé 1921) (49)
Rilke, R. M. (7)
Ronsard, P. de (38)
Rousseau, J. J. (31, 34, 36, 39, 42)
Roussel, A. (53)
Rúmí, D. (46)
Ruysbroeck, J. (54)
Řehoř Veliký (44)
Saint Simon (29)
Scotus Eriugena, De divisione naturae (55)
Sedm mudrců (9, 10)
Sedwidge, F. (23)
Seneca (54)
Schedler, M. (56)
Schiller, G. F. (32)
Schlumberger, J. (21)
Schopenhauer, A. (23)
Silesius, A. (7)
Simonides (8, 12)
Sofokles (40), 6 titulů
Solon (62)
Solovjev, N. I. (55)
Souček, B. (57), Jak se projevuje duše, Co víme o duši?
Sterne, L. (14), Sentimentální cesta po Francii a Itálii
Strachey, L. (16), Konec generála Gordona
Suarés, A. (13), Dostojevský; poznámky
Suso, J. (17), O věčné moudrosti, Mystikovo srdce
Suvorin, A. S. (61)
Svoboda, K. (54), Vývoj antické estetiky, Antika a dnešek
Swedenborg, E. (13), Nebe a peklo
Šalda, F. X. (28), Sieben Gedichte, Dám listu nejlepší, co mám
Ši-King (51)
Taine, H. (12), Jakobíni; poznámky
Tasso, T. (39)
Terentěv (40)
Terezie Ježíšova (38), 6 titulů; poznámky
Tieck, L. (5)
Tolstoj, L. N. (14), 21 titulů; poznámky
Treitschke, G. F. (37)
Trismegist, H. (61)
Valéry, P. (3), 10 titulů; poznámky
Vergilius, M. (62), 3 tituly; poznámky
Verlaine, P. (18), 8 titulů; poznámky
Villiers, P. A. (7), Axel; poznámky

Voltaire (13), 4 tituly
Vyskočil, A. (29)
Wilde, O. (9), 5 titulů; poznámky
Wyclif, J. (61)
Xenofanes (8, 12), O Kýrově vychování, Hostina; poznámky
Yeats, W. B. (16, 43), 15 titulů; poznámky
Zamjatin, J. I. (18)
Zouny, E. (16, 39, 62)

Literatura

HOLAN, Vladimír

1965 *Sebrané spisy 1. Jeskyně slov* (Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění)

1968a *Sebrané spisy 2. Ale je hudba* (Praha: Odeon)

1968b *Sebrané spisy 9. Babyloniaca* (Praha: Odeon)

1970 *Sebrané spisy 7. Příběhy* (Praha: Odeon)

1980 *Sebrané spisy 8. Nokturnál* (Praha: Odeon)

PETRUŽELKOVÁ, Alena

2000 Napadlo mne: Anděl v nevěstinci, *Souvislosti*, č. 2, s. 81–105

2001 *Vědecké zpracování knihovny Vladimíra Holana* (Praha: Památník národního písemnictví, interní publikace)

Mgr. Alena Petruželková, Památník národního písemnictví, Praha